

Oude Wijn in Nieuwe Zakken

Na lange tijd is er vorig jaar weer een serieus boek verschenen over Afrika. Het gaat om *Afrika - van de Koude Oorlog naar de 21e eeuw* door Roel van der Veen. Dit boek is geschreven om de Nederlandse burger te informeren over de huidige politieke en sociale ontwikkelingen in Afrika. De media hebben het al gebombardeerd tot het nieuwe Afrika handboek voor beleidsmakers, studenten en iedereen die verder nog in Afrika geïnteresseerd is. Is deze kwalificatie terecht?

DOOR ABDULLAH MOHAMOUD

Van der Veen beschrijft in zijn boek het proces van staatsvorming in de recente geschiedenis. Hij biedt verklaringen waarom de totstandkoming van staten in sommige gevallen heeft gefaald en soms zelfs heeft geresulteerd in sociale desintegratie, politieke instabiliteit, gewelddadige conflicten en economische stagnatie. Het biedt veel informatie, maar is beschrijvend van aard en ontbeert een gedegen theoretische opzet. Bovendien lijkt de teneur van het boek er vooral één te zijn van 'Afropessimisme'.

De auteur presenteert hiervoor twee redenen. In eerste plaats wordt het achterblijven van Afrika vooral bepaald door interne factoren, die bestendigd worden door heersende premoderne socio-culturele maatschappelijke karakteristieken. In de tweede plaats belemmeren deze de verandering en vooruitgang in de 'geafrikaniseerde' moderne staten. Het gaat hier dan om 'premoderne' gebruiken als patroon-cliënt relaties, netwerken, absolute en arbitraire machtsverhoudingen en een statisch Afrikaanse opvatting op de moderne wereld. De Afrikanistiek van een door de Europeanen gevormde superieure staatsvorm ondermijnt de moderne Afrikaanse staat. De centrale stelling van dit boek is dat de hedendaagse Afrikaanse problemen vooral te wijten zijn aan de recalcitrante lokale tradities, de binnenlandse sociale structuren die moeilijk te hervormen zijn, en de onmogelijkheid van Afrikanen zich moderne waarden eigen te maken. Dit is een duidelijk Eurocentrische opvatting, waar de auteur overigens niet alleen staat. Helaas is dit een populaire perceptie onder Nederlandse en westerse beleidsmakers en ontwikkelingswerkers.

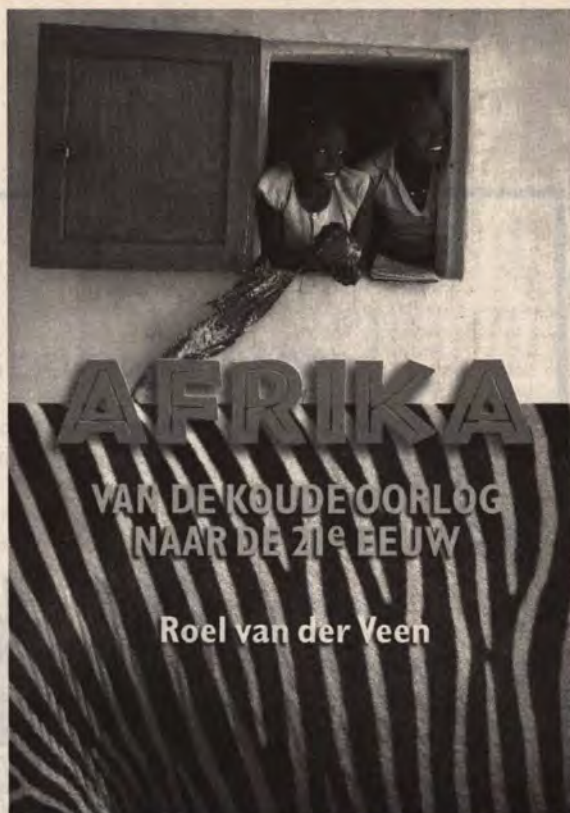
Ik heb diverse bezwaren tegen deze redenering, maar ik zal me hier beperken tot drie hoofdpunten. Ten eerste is de traditonalistisch-moderne dichotomie die gepresenteerd wordt circulair van aard en als zodanig onbruikbaar bij het formuleren van een constructief nieuw beleid voor Afrika. Oude wijn in nieuwe zakken, om een klassiek Nederlandse uitdrukking te gebruiken.

Mijn tweede probleem is dat Van der Veen de historische, structurele en externe processen en hun dynamische gevolgen onderschat, waardoor hij Afrika te veel in haar verleden gevangen houdt en de mogelijkheid tot ontwikkeling onderschat. Er is bijvoorbeeld veel te weinig aandacht voor de destructieve (externe) rol van de Koude Oorlogsrivaliteit voor staatsvorming in Afrika. Geopolitieke factoren belemmerden deze na de onafhankelijkheid, omdat de overheden meer gericht waren op militaire oriëntatie. Toen veel Afrikaanse landen in de jaren zestig onafhankelijk werden was de Koude Oorlog namelijk op zijn hoogtepunt. Doordat de jonge Afrikaanse staten een speelbal werden van de rivaliteit tussen de supermachten, hebben ze nooit de gelegenheid en de tijd gekregen die ze nodig hadden voor het vinden van hun eigen politieke ruimte om de uitdagingen van de 21e eeuw aan te gaan. Bovendien legde de Koude Oorlogsrivaliteit een (extern veroorzaakt) patrooncliënt systeem op aan het continent, wat er toe leidde dat veel Afrikaanse dictators en autoritaire militaire regimes streefden naar levenslange machtscontinuering. De al bij de onafhankelijkheid bestaande patrooncliënt netwerken werden nog vergroot door de substantiële hoeveelheden externe financiële hulp. Toch zegt de

auteur helemaal niets over de externe bijdrage aan nu nog bestaande binnenlandse patroon-cliënt netwerken. Hiernaast zijn het de strategische belangen van de supermachten geweest die Afrikaanse landen vanaf het begin van de Koude Oorlog hebben doen militariseren. Nieuw gevormde landen werden gedwongen een groot deel van hun krappe nationale begrotingen aan te wenden voor militaire uitgaven, iets dat ten koste ging van uitgaven aan sociale en ontwikkelingsdoeleinden. De Koude Oorlog heeft dus aanzienlijk bijgedragen aan de hoeveelheid wapentuig die de oorzaak waren van dodelijke oorlogen die het continent hebben geteisterd in de jaren negentig. Afrika is dus niet alleen slachtoffer geweest van de kolonialisatie, maar ook van de Koude Oorlog, iets dat Van der Veen lijkt te vergeten.

Ten derde betwijfel ik of het systeem van de moderne staat dat de Europeanen aan Afrika hebben opgelegd cultureel geafrikaniseerd is (de stelling van het boek). Europese kolonisten hebben bijvoorbeeld de staat gebruikt als een instrument van beheersing. Op dezelfde manier hebben Afrikaanse leiders die deze staat van hen geërfd hebben deze gebruikt voor private toe-eigening in plaats van collectieve bestuursseenheid. De Afrikanisering van de postkoloniale staat was dus eigenlijk instrumenteel, niet inhoudelijk. De staat is dus nooit op systematische wijze aangepast aan de prekoloniale politieke instituties van de Afrikaanse maatschappij. Een van de redenen dat Westerse moderniseringsadviseurs de postkoloniale leiders niet adviseerden de lokale instituties te laten smelten met moderne structuren was juist omdat dit zou neerkomen op Afrikanisering van de staat. Er was dus eerder te weinig dan de veel Afrikanisering!

Afrika – van de Koude Oorlog naar de 21e eeuw richt zich op de staat in Afrika. Dit is niet alleen belangrijk maar ook actueel. De meeste huidige debatten over Afrika focussen op problemen als gewelddadige conflicten, economische stagnatie, migranten en vluchtelingen. Deze zijn echter alle gevolg van de politieke instabiliteit. Aanpak van de crises rond de staat in Afrika is daarom urgent, omdat politieke stabiliteit een noodzakelijke voorwaarde is voor het bereiken van vrede, veiligheid, economische vooruit-

gang en duurzame ontwikkeling.

De auteur van het boek hoopt dat donor gestuurde programma's rond good governance behulpzaam kunnen zijn rond de op lange termijn zo noodzakelijke hervorming van de Afrikaanse staat. Ik heb er niet veel vertrouwen in dat een dergelijke aanpak behulpzaam kan zijn, zolang tenminste lokale factoren niet in de overweging betrokken worden en zolang lokale instituties en capaciteitsopbouw verwaarloosd worden.

De auteur is politicoloog, geboren in Somalië en oprichter van SAHAN, een wetenschappelijk onderzoek en adviesbureau gevestigd in Nederland.

De oorspronkelijke, engelse versie is te lezen op www.d66.nl/idee.

Vertaling: Thijs van Steveninck

Roel van der Veen, *Afrika - van koude Oorlog naar 21e eeuw*, RIT Publishers, Amsterdam, 2002.